

..Vilda Växter

Nummer 1 · Mars 2024

Lopplummer
Släktforskning
Fina fynd 2023

Vilda Växter

Vilda Växter ges ut av Svenska Botaniska Föreningen och utkommer med fyra nummer per år. Tidskriften publicerar notiser, artiklar och reportage om vilda växter och botanik. Syftet är att sprida kunskap om och öka intresset för svensk botanik.

Redaktör Sofia Lund

070-645 10 83, sofia.lund@svenskbotanik.se

Ansvarig utgivare Mora Aronsson

mora.aronsson@svenskbotanik.se

ISSN-nummer digital utgåva 2003-6904

Tryck Exakta Print AB, Malmö 2024

Svenska Botaniska Föreningen bildades 1907 och är en ideell rikstäckande förening för alla som är intresserade av botanik.

Som medlem får du möjlighet att delta i alla föreningens aktiviteter, samtidigt som du stödjer föreningens flora- och naturvårdsarbete. Föreningen har två medlemstidskrifter: **Vilda Växter** och **Svensk Botanisk Tidskrift**. Medlemskap 2024 kostar 275–395 kronor beroende på vilken tidskrift du vill ha, eller om du vill ha båda.

Du hittar information om Svenska Botaniska Föreningen och våra aktiviteter på www.svenskbotanik.se. Vi finns även på Facebook och Instagram.

Kansli

Svenska Botaniska Föreningen
Kungsängens gård 206
753 23 Uppsala
018-10 33 00
info@svenskbotanik.se

Vill du skriva i Vilda Växter?

Om du vill skriva i **Vilda Växter** eller bidra med bilder till tidskriften så är det varmt välkommet. Det kan vara korta notiser eller längre artiklar om något botanikrelaterat ämne. Ta gärna kontakt med redaktören. Du kan också ställa frågor om eller lämna synpunkter på innehållet. Tillsammans kan vi göra en ännu bättre tidskrift.

Digital version

Som medlem kan du läsa **Vilda Växter** digitalt samtidigt som den kommer i brevlådan. Du hittar den genom att logga in på Mina sidor på www.svenskbotanik.se. Lösenordet för att komma åt tidskriften är **Goodyera_repens**.

Framsida

Backsippa fotograferad av **Örjan Fritz**. Örjan arbetar som naturvårdsbiolog och besitter ett stort artkunnande.

FOTO: DAVID GÖRANSSON

FOTO: PER LAGERÅS

MÅLNING: ALEXANDER ROSLIN

Innehåll

- 4 Fina fynd under 2023
- 10 Backsippa
- 13 Små vita blommor
- 18 Senaste nytt om lopplumrar
- 22 Årets växt
- 25 Växten som inte kan nycklas
- 26 Blomväxternas släktförhållanden
- 30 En oväntad glänta

När växterna vilar

Vintern är viloperiod för växtligheten men inte nödvändigtvis för den växtintresserade. Det finns en hel del att ta hand om även vintertid. Kanske har du samlat och pressat någon växt under sommaren? I så fall kan den behöva ses över, det ska ordnas med etikett och kanske även montering för bättre hållbarhet. Mer troligt för de flesta av oss är väl att vi tagit växtfoton som också måste märkas på något sätt för att vi senare ska kunna plocka fram just det foto vi önskar. Att ha alla bilder ostrukturerat utan någon typ av system är utmanande, då minnet ofta inte är så bra som vi vill tro. Att pyssla med detta är trivsamt och ger oss möjlighet att återuppleva sommarens utflykter i minnet.

Den absolut roligaste sysslan under vinterperioden är dock att planera inför nästa växtsäsong. Först kanske de utflykter som av olika anledningar inte blev av – kanske ambitionen var lite för hög? Eller var det vädret som satte stopp? Då kanske det kan bli av kommande sommar i stället. Att sitta hemma i fåtöljen med en karta och drömma sig bort eller till och med planera för den kommande sommarens utfärder är en ren njutning. Det är också en bra tid att läsa på lite i florin. Jag har gärna en flora liggande inom räckhåll så att jag kan kika i den när jag får lite tid över. På så vis är jag väl förberedd – för när tjälarna går ur jorden börjar det om på nytt!

Jag vill passa på att slå ett slag för de lokala botaniska föreningarna. Om du bor så till att du har en sådan i närheten så rekommenderar jag att du tar kontakt med den. Under vinterperioden ordnas ofta föreningsträffar med föredrag på olika botaniska teman eller bildvisning om den gångna sommarens växtfynd. Det är så trevligt att umgås med andra växtintresserade människor över en föreningsfika. Då kan du få tips om trevliga utflyktsmål och växtplatser i närområdet som du ännu inte har besökt. Kanske blir du inspirerad till att delta i en av föreningens exkursioner under kommande säsong. Här hittar du en lista över landets lokala botaniska föreningar: www.svenskbotanik.se/medlemsforeningar.

Håkan Sundin, kassör
Svenska Botaniska Föreningen

Fina fynd under 2023

TEXT: SOFIA LUND

Här presenteras några av alla de fina fynd av kärlväxter, mossor och svampar som gjordes under 2023. Fina fynd kan göras nästan var som helst. Antingen man letar målmedvetet efter en specifik art eller bara har ögonen med sig och lägger märke till det avvikande närhelst man är utomhus.

FOTO: LEIF LARSSON

**Älväxing *Sesleria uliginosa*
– andra fyndet i Hälsingland**

I slutet av maj botaniserade Leif Larsson vid Malmkajen i Långvind i Hälsingland. På en grusig yta fann han där vårstarr och backstarr, och bara några meter bort även älväxing. Under inventeringen av Hälsinglands flora gjordes inga fynd av älväxing. Den enda kända uppgiften från landskapet är nästan hundra år gammal, från 1926 då arten noterades i Söderhamn. Älväxing är en kalkbunden art som på Ölands alvar är en karaktärsart. Den växer ofta där det är lite fuktigt, åtminstone under vintern.

FOTO: BENGT STRIDH

Vättersos *Lathraea squamaria*
– nordligaste fyndet i landet

Vättersos är en vårblomande ört som parasiterar på rötter av hasselbuskar. Ibland kan den även parasitera på klibbal eller asp. Arten hittas främst i ädellövskogar med näringsrik mulljord i södra delen av landet.

I maj gjorde Helen Forsgren ett sensationellt fynd av vättersos bakom sitt hus i Örnsköldsvik. Hon räknade till inte mindre än 300 blomskott. Det är med god marginal det nordligaste fyndet av arten i vårt land. Hur den har spridits till platsen är okänt. På växtplatsen finns heller inga av de trädslag som arten brukar parasitera på. Här växer den istället under hägg, men det är oklart om det är på häggens rötter den parasiterar.

Nålskära *Bidens pilosa*
– första fyndet i Norrland

Nålskära är en art som inte är naturligt hemmahörande i Sverige. Den har sitt ursprung i tropiska delen av Amerika men är vida spridd i tropiska och varmt tempererade delar av världen. I Sverige har arten hittats på knappt tio växtplatser: i Skåne, Västergötland, Bohuslän och på Gotland. De svenska fynden har gjorts i trädgårdar, på åkermark där man odlat tagetes och på en nyanlagd bullervall. Under sensommaren hittade Björn Wannberg ett blommande exemplar i en trädgård i Alfva i Hälsingland. När den senare gick i frukt kunde han säkert artbestämma den till nålskära. Hur arten har hittat till Alfva är oklart, möjligen kan den ha kommit dit med fågelfrö. Fyndet är det första i Norrland.

FOTO: BJÖRN WANNBERG

FOTO: UNO UNGER

Raggträjon *Dryopteris affinis*
– tredje fyndet i landet

En lördag i november var Roger Gahnertz ute på en morgonpromenad nära Kortedala i Göteborg. Han fann då sju plantor av raggträjon, en art som hittades ny för landet så sent som 2019. Växtplatsen i Kortedala är den tredje kända i landet. Det första fyndet gjordes i Bohuslän, det andra i Västergötland, också det av Roger. Arten har en västlig utbredning i både Norge och Danmark. Troligen finns den på fler platser längs Västkusten men det vill till att man kan skilja den från vanlig träjon.

Från fältet

FOTO: KRISTER WAHLSTRÖM

Röd andmat *Lemna turionifera* – andra fyndet i Halland

I april hittade Sofia Lund röd andmat i ett dike i Åsa i norra Halland. Vattenytan var helt täckt av arten som på håll gav ett olivgrönt intryck. I luppen syntes de röda färgpigmenten tydligt. Artbestämningen bekräftades av Erik Ljungstrand som också visade på de små papillerna som sitter på bälens ovansida. Röd andmat är tidigare bara rapporterad en gång i Halland. Troligen är den betydligt vanligare både i Halland och övriga delar av landet, men förbisedd. Arten förekommer i näringsrikt stillastående vatten, det kan vara slättsjöar, hållkar, diken eller gölar.

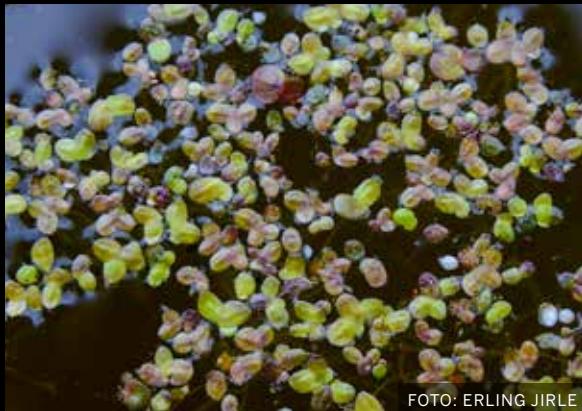

FOTO: ERLING JIRLE

Sjöåtäl *Deschampsia setacea* – tredje fyndet i Västergötland

Det var under en exkursion med Botaniska Föreningen i Göteborg som Johan Grudemo i augusti hittade sjöåtäl växande vid Högsjön. Det fanns säkert hundra plantor av det i Västsverige annars fåtaliga gräset, ett tjugotal av dem med fröställning. Sjöåtäl har sin huvudsakliga utbredning i Småland, men finns även i Blekinge, Skåne, Halland, Västergötland och Bohuslän. Sjöåtäl växer på långgrunda stränder längs näringsfattiga sjöar, i den zon som översvämmas vid högvatten. Arten är rödlistad i kategorin sårbar (VU).

FOTO: JAN Y ANDERSSON

Lundäxing *Dactylis polygama* – andra fyndet i Blekinge

Under en exkursion med föreningen Blekinges flora tidigt i juni hittades lundäxing i Skärva naturreservat utanför Karlskrona. Arten har bara hittats en gång tidigare i Blekinge, det var 1940. Artbestämningen har bekräftats av Torbjörn Tyler. Lundäxing trivs i lundmiljöer och ädellövskogar på frisk mark. Naturligt förekommer arten bara i Skåne och angränsande landskap. Men i slutet av 1800-talet spreds den med centraleuropeiska gräsfröblandningar till många parker. Än idag hittar man gräset i äldre parkmiljöer, från Skåne i söder till Uppland i norr. Växtplatsen i Blekinge ligger intill en herrgård och arten kan ha kommit hit med gräsfrö för länge sedan men undgått upptäckt till nu. Lundäxing är rödlistad i kategorin starkt hotad (EN).

FOTO: STEFAN CHERRUG

Segstarr *Carex extensa* – fjärde fyndet i Gästrikland

I samband med floraväkteri av plattsäv kom Peter Ståhl och Inger Carlsson att hitta en ny lokal för segstarr på Limön utanför Gävle. Den växte vid Landstormsudden på öns sydöstra sida. Tidigare har arten hittats på tre platser i Gästrikland – alla på Limön. Segstarr är en kustbunden art som hittas från Bohuslän i nordväst, runt sydkusten, Öland och Gotland, till Gästrikland i nordost. Enstaka fynd har gjorts även i Medelpad men där har den inte setts sedan 1940-talet. Segstarr växer på steniga eller dyga havsstrandängar, ofta tillsammans med salttåg.

FOTO: BENGT OLDHAMMAR

Kromporing *Perenniporia tenuis* – första fyndet i Dalarna

Under våren hittade Bengt Oldhammar kromporing på undersidan av en asplåga i en lövnaturskog på en liten holme i Siljan. Fruktkroppen var ungefär en meter lång. När han först hittade den var den blek, några veckor senare gick den i orange nyanser. Artbestämningen bekräftades av Sten Svantesson. Det här är första gången arten hittas i Dalarna. I Artportalen finns nu tolv fynd av arten, från Söderköping i söder till Jokkmokk i norr. Kromporing är rödlistad i kategorin starkt hotad (EN).

"Kaveldunsbrosking" *Gloiocephala menieri* – första fyndet i landet

Gloiocephala menieri, eller "kaveldunsbrosking" som den föreslås heta på svenska, hittades under oktober på två olika platser i och utanför Malmö. Den växer på döda, gärna stående, stjälkar av kaveldun. Fruktkropparna sitter ofta nära vattenytan. Det finns liknande arter som växer på starr, ag och andra stråväxter men på kaveldun finns det inga liknande arter. Så det är bara att ge sig ut och leta, den finns säkert på fler ställen i södra delen av landet. Arten förekommer i övrigt i Danmark, Tyskland, Nederländerna, Frankrike och Storbritannien. Flest fynd har gjorts i Danmark. Fynden gjordes av Magnus Karlsson.

FOTO: STEFAN PHALAGORN

FOTO: KARIN HJELMÉR

Amaurodon atrocyaneus – första fyndet i landet

I november lyckades Stefan Phalagorn rota fram en ovanligt vacker skinnsvamp i naturreservatet Munkarps fålad i Skåne. Den växte på undersidan av en klen och död enstam. Efter mikroskopering visade det sig vara en art vid namn *Amaurodon atrocyaneus*. Artbestämningen bekräftades av Sten Svantesson. Arten är tidigare funnen i Danmark och Norge men det är bara fåtaliga fynd som gjorts. Stefans fynd är det första i landet.

Grenig nagelskivling *Dendrocollybia racemosa* – fint fynd i Skåne

Puggehatten är Skånes Mykologiska Förening. De anordnar varje år en inventeringshelg någonstans i landskapet. I fjol höll de till vid Tåssjö i Ängelholms kommun. Hösten hade veckorna innan bjudit på urusla väderförhållanden för svamp så det blev inte så stor skörd. Men en del fina fynd gjordes, bland annat grenig nagelskivling. Det är en liten svamp som växer på andra svampar, främst kremlor och riskor. Trots att den är lätt att känna igen så är den fåtaligt rapporterad i Artportalen. Det var Susanne Hernqvist som hittade den lilla svampen.

FOTO: STEFAN PHALAGORN

Från fältet

FOTO: RASMUS ELLEBY

Grön sköldmossa *Buxbaumia viridis* – andra fyndet i Skåne

I mars hittade David Göransson den sällsynta arten grön sköldmossa på en granlåg i en bokskog norr om Ballingslöv i Skåne. Vid ett återbesök ett par veckor senare fann han den på ytterligare en låg i närheten. Totalt kunde han räkna till 14 spor kapslar på de båda lågorna. Enligt Artportalen har arten hittats en gång tidigare i landskapet, det var på Ivön. Grön sköldmossa växer på stubbar och lågor av olika trädslag, huvudsakligen i sena nedbrytningsstadier, på platser med hög luftfuktighet. Arten är kortlivad så det vill till att det finns kontinuerlig tillgång på lågor i rätt nedbrytningsstadium. Arten förekommer spritt ända upp till Västerbotten.

FOTO: DAVID GÖRANSSON

Pálsfrullania *Frullania bolanderi* – första fyndet i Gästrikland

Under hösten hittade Henrik Weibull pálsfrullania som ny art för Gästrikland. Det var vid en glup i Långhällskogens naturreservat. Arten växte där på kläna stammar av lind och lönn, och på döda stammar av gran. Arten är liten, men när man väl fått syn på de karakteristiska små "pinnarna" som sticker ut från underlaget är artbestämningen klar. Pinnarna är särskilda skott med rundade blad som lätt eroderar sönder för att sprida arten vegetativt. Pálsfrullania är tidigare funnen på en handfull platser i landet, från Värmland i söder till Ångermanland i norr. Arten är rödlistad i kategorin sårbar (VU).

Pseudomicrdochium bryophilum – första fyndet i norra Europa

Henrik Weibull har sett de flesta mossor som finns i landet. Så nu är det dags för honom att bredda sig och titta lite noggrannare på det som lever av, på och i mossorna. Under fjolårets sista jobbdag i fält hittade han små fläckar, troligen en svamp, på blad av långfliksmossa. Det var i en barrskog i Närke. I början av utvecklingen ser svampen mest ut som genomskinliga mikroskopiska gelébobbar med små ojämnheter på. Men snart utvecklas sporer och kolonierna blir mörka kuddar som nästan syns för blotta ögat. Under lupp ser mossan då alldeles mörkprickig ut.

Arten *Pseudomicrdochium bryophilum* beskrevs som ny för vetenskapen så sent som 2021 och har hittills hittats på långfliksmossa och tät fransmossa. Fynden är gjorda i Nordamerika, Östra Asien och Centraleuropa. Detta verkar vara första gången arten hittas i Nordeuropa – men Henrik tror nog att han har krupit förbi den några gånger tidigare. Stefan Phalagorn hjälpte till med artbestämningen.

FOTO: HENRIK WEIBULL

Kritlansmossa *Didymodon luridus* – återfynd av art som antagits vara utdöd

Henrik Weibull har sökt efter kritlansmossa i över 25 år. Senast arten sågs var 1957 då den dåvarande landshövdingen på Gotland Åke Hovgard återfann en växtplats vid Hoburgen som bryologen Sextus Otto Lindberg hittade 1865. Samma år, kanske på samma tur, hittade Lindberg även stäppmossa *Tortella squarrosa*. Lokalen är diffust angiven och flera personer har i modern tid försökt återfinna arterna. Hittills utan resultat. Därför har båda arterna i rödlistan bedömts vara nationellt utdöda (RE). Men så plötsligt händer det! Till slut lyckades Henrik återfinna kritlansmossa, strax söder om militärområdet vid Hoburgen. Så nu lever hoppet om att återfinna även stäppmossa.

FOTO: KRISTOFFER HYLANDER

Prakttrappmossa *Anastrophyllum donnianum* – ny för landet

Årets kanske finaste mossfynd gjordes av Kristoffer Hylander. I början av juli besökte han Skäckerfjällens naturreservat tillsammans med Niklas Lönnell. Kristoffer visade mossan för Niklas som genast misstänkte att det kunde vara prakttrappmossa men ändå inte vågade tro sina ögon. Inte förrän hemma vid mikroskopet. Arten är närmast känd från Norge och brittiska öarna.

Floraväktat under 2023

De allra flesta projekt inom medborgarforskning går i graven efter något år. Floraväkteriet har inte bara överlevt utan med tiden också vuxit till sig rejält. År efter år slår vi rekord i antal besökta lokaler, så även i fjol. Under året besöktes ungefär 10 100 floraväktarlokaliter, 8 700 av dem för hotade arter och EU-arter. Ungefär 440 personer deltog i verksamheten.

Tillsammans gjorde vi ett oerhört viktigt arbete för svensk naturvård. Stort tack till alla som deltog!

Vill du veta mer om vad floraväktarna gjort under året? Då kan du läsa floraväktarnas årsrapport. Du hittar den på www.svenskbotanik.se/floravaktarna.

Fokuserter 2024

SLU Artdatabanken har nu dragit i gång arbetet med nästa rödlista. För många arter finns det ett bra kunskapsunderlag att utgå ifrån men för några arter behöver vi ett mer aktuellt sådant. Det är mot den bakgrunden årets fokuserter – **backsippa**, **rutläsbräken** och **toppläsbräken** – har valts ut. Ni som floraväktar får gärna ha lite extra fokus på dessa arter i år.

Backsippa är visserligen en art som flitigt floraväktas men vi misstänker att det har hänt en hel del under senare år och det finns en hel del lokaler som inte har besökts på länge. Det är främst dessa lokaler vi vill att ni fokuserar på.

FOTO: JOHN-CHRISTIAN FAGERLUND

Backsippa

Två floraväktarläger

Svenska Botaniska Föreningen kommer i år att ordna två floraväktarläger. Under några dagar kommer vi då att bo och floraväktat tillsammans från morgon till kväll. Både erfarna floraväktare och nybörjare är välkomna att delta.

Gotland 27–31 maj

På Gotland finns många vårblostande arter att floraväktat. Vi kommer i år att fokusera på nipsippa, avarönn och alpnucklar. Men det kan också bli arter som dvärgläsbräken, guckusko, gotlandsranunkel och uddbräken.

Vi kommer att bo i stugor på Gustavsviks Camping norr om Visby. Vi träffas där måndag kväll för en introduktion. Under tisdag till fredag delar vi upp oss i smågrupper och inventerar så många lokaler vi hinner med.

Västergötland 10–13 juni

De här dagarna kommer vi att utgå från Sjötorps vandrarhem vid Göta kanal. Vi träffas där måndag kväll för en introduktion. Under tisdag till torsdag delar vi upp oss i smågrupper och inventerar så många lokaler vi hinner med.

Under lägret kommer vi att ägna oss framför allt åt liten färgginst. Den har sin huvudsakliga utbredning i Mariestad, Töreboda och Gullspång kommuner. Där växer den ofta längs vägkanter och längs kanalen så det är relativt enkel terräng att inventera i. En del sträckor kanske går att söka av från cykel.

Anmälan

Anmäl dig till sofia.lund@svenskbotanik.se.

Sista dagen för anmälan till Gotlands-lägret är 20 april. Sista dagen för anmälan till Västergötland är 1 maj. Antalet platser är begränsade, så vänta inte för länge.

Svenska Botaniska Föreningen står för boende och ersätter resekostnader som uppstår under fältdagarna.

Vad är Floraväktarna?

Floraväktarna är ett nätverk av naturintresserade personer som bevakar och ökar kunskapen om våra hotade växter. Att kartlägga förekomsten av hotade arter är en viktig del i arbetet för att bevara vår biologiska mångfald.

Alla som är intresserade av växter och natur kan bli floraväktare och hjälpa till i arbetet med att bevara våra blomsterrika miljöer och deras arter.

Är du nyfiken och vill hjälpa till? Då ska du ta kontakt med samordnaren i det geografiska område där du bor. Kontaktuppgifter och mer information hittar du på www.svenskbotanik.se/floravaktarna.

Bacsippa

TEXT: SOFIA LUND

Bacsippan *Pulsatilla vulgaris* är en flerårig ört. Den har en djup pålrot, i en del fall kan den tränga mer än en meter ner i marken. När plantan visar sig ovan markytan kan det vara som ett ensamt blomskott eller som en tät tuva. Bladen är smalflikiga och som unga mjukludna. På blomskottet sitter tre kransställda, finflikiga stjäklblad och en ensam blomma. Hela plantan är vanligen 5–20 centimeter hög. Vid fruktmognaden kan enstaka stjälkar sträcka sig upp emot 40 centimeters höjd.

Bacsippa blommar tidigt, redan i april och maj visar den sig i all sin prakt, med stora violetta blommor i bjärt kontrast mot det torra fjolårsgräset. Sällsynt kan man hitta vita blommor. Blomman är klocklik och snett uppåtriktad. Den består av sex violetta kalkblad som omger en tät samling av gula ståndare och violetta pistiller. De yttre ståndarna är förkrympta och fungerar som små honungskörtlar. Efter blomningen sträcker sig stjälken, blir upprätt och bär frukterna samlade i en boll i toppen. Varje frukt består av en nöt och ett långt hårigt spröt med vars hjälp den vid torrt väder kan spridas med vinden. När det är fuktigt kan

frukterna i stället fastna i pälsen på djur och med dem föras till en ny potentiell växtplats.

Det finns två underarter av bacsippa. Vanlig bacsippa *Pulsatilla vulgaris* subspecies *vulgaris* hittar man i södra delen av landet, från Skåne och Blekinge i söder till Bohuslän, Västergötland, Värmland, Närke, Västmanland och Uppland i norr. Förekomster längre norrut härrör troligen från odling. Den andra underarten finns på Gotland och heter gotlandssippa *Pulsatilla vulgaris* subspecies *gotlandica*. Där saknas naturliga förekomster av vanlig bacsippa. Gotlandssippa skiljer sig från vanlig bacsippa genom att ha något bredare bladflikar, stjäklblad som är väl skilda från hyllet redan tidigt under blomningen och lite kortare, bredare och ofta ljusare kalkblad.

Bacsippans totala utbredningsområde omfattar västra och centrala delarna av Europa, österut till Ukraina. I Danmark förekommer arten främst på Jylland. Förekomsterna i Norge och Finland är troligen av odlad ursprung. De svenska förekomsterna av arten utgör tillsammans en stor andel av världspopulationen.

FOTO: ANTON JOHANSSON

Även efter blomning är backsippan vacker.
Frukterna sprids med vinden eller med djur.

Man hittar arten i ljusöppna miljöer på torr mark. Det kan vara torrbackar, hedar, åkerholmar, naturbetesmarker eller glesa tallskogar, ofta i sydvänt läge. Ofta växer de i sluttningar, på grusåsar eller sandig mark som är väl-dränerad. Nere i Europa anses arten vara kalkgynnad men i Sverige finns det inget tydligt sådant samband, här verkar det gå lika bra med sura marker. Backsippa trivs i låg vegetation och är tydligt betesgynnad. Plantan är giftig, betesdjuren lär sig detta och undviker att äta av den. Kanske är det smaken som avskräcker? Att ögödslade gräsmarker tillåts växa igen är ett hot mot arten. Då konkurreras backsippan ut. Men det ska vara ett måttligt betestryck, för hårt bete, framför allt med får, kan skada arten. Arten hotas också av exploatering i form av bebyggelse, täkter och breddning av vägar.

Eftersom de enskilda plantorna kan vara mycket långlivade kan de finnas kvar ganska länge efter det att förutsättningarna på platsen har försämrats. Blomningen avtar dock successivt och till slut dör plantorna. För att fröna ska kunna gro behöver det finnas luckor med bar jord i vegetationen. Sådana luckor skapas ofta genom tramp av betande djur. Fröna är kortlivade så om förutsättningarna inte är de rätta där de landar så går de till spillo.

Under de senaste hundra åren har den svenska populationen minskat med ungefär 30 procent. Arten bedöms därför vara sårbar (VU) i den senaste rödlistan. Nu pågår arbetet med att ta fram en ny rödlista och i det arbetet behövs en uppdaterad bild av hur det står till med arten i landet. Det finns misstankar om att minskningstakten har ökat. Kanske är vi inne i ett skede då de plantor som trots dåliga förutsättningar har hängt sig kvar nu faktiskt kastar in handduken och dör. Därför vill vi gärna att ni som är floraväktare ägnar backsippan lite extra uppmärksamhet i vår. Besök de kända växtplatserna som finns i närheten av dig, gärna även lokaler där arten inte har eftersökts eller återfunnits på länge.

Njut av de vackra blommorna men kom ihåg att backsippa är fridlyst i hela landet. 🌿

FOTO: RASMUS ELLEBY

Fältsippa

Liknande arter

I släktet *Pulsatilla* finns det i Sverige ytterligare tre arter – fältsippa, nipsippa och mosippa. Både nipsippa och mosippa har bredare bladflikar. Fältsippan däremot har lika smala bladflikar som backsippa och de kan därför lätt förväxlas när de inte är i blom. Fältsippan har en mindre blomma vars kalk går i purpur-bruna nyanser. Blomman sitter hängande på ett nedböjt skaft.

FOTO: RASMUS VIDING

Mosippa

FOTO: JOAKIM EKMAN

Nipsippa

FOTO: ROGER GAHNERTZ

Mosippa

FOTO: INGELA CARLSTRÖM

Nipsippa

Vårkollen 30 april – 1 maj

Vårens ankomst innebär varmare och ljusare dagar. Men också drillande lärkor, surrande bin, mattor av blommande vitsippor och lövsprickningens skira grönska.

Svenska Botaniska Föreningen vill tillsammans med forskare ta reda på hur snabbt våren utvecklas över landet.

För detta behöver vi din hjälp. Vi vill att du under valborg eller första maj går ut och kollar upp en handfull vårtecken där just du befinner dig och sedan rapporterar in dem till Vårkollen på www.varkollen.se.

För 100 år sedan brukade vitsipporna i Uppsala börja blomma vid valborg. Med hjälp av Vårkollen vill vi mäta hur vårens ankomst förändrats. Förutom blommande vitsippor vill vi få in rapporter om björkarnas lövsprickning och blomningen för hägg, sälg och tussilago från hela landet.

Klimatförändringen har tydligt påverkat både vårens ankomst och växtsäsongen som helhet. Genom att dokumentera när vårtecknen kommer år från år kan forskning och miljöövervakning se hur olika arter och olika delar av landet påverkas.

– Eftersom samma sak gjordes i landet för 100 år sedan kan vi jämföra de uppgifter vi får in via Vårkollen med hur det såg ut då, säger Ola Langvall från SLU som är samordnare för Svenska fenologinätverket.

FOTO: GERT OLSSON, SCANDINAV

Försommarkollen 5–6 juni

Under många år har Svenska Botaniska Föreningen tillsammans med Svenska fenologinätverket samlat in vårtecken från olika delar av landet under valborgshelgen. För två år sedan utökades verksamheten med ett ytterligare mättillfälle en dryg månad senare.

För att få en än bättre bild av hur våren framskrider vill vi att du under världsmiljödagen eller nationaldagen går ut och kollar upp en handfull försommartecken där just du befinner dig och sedan rapporterar in dem till Försommarkollen på www.forsommarkollen.se. Hur långt har sommaren kommit hos dig? Väntar du fortfarande på vårtecken eller är sommarens blommor redan i full gång? De växter vars blomning vi vill ha information om är liten blålocka, liljekonvalj, prästkrage, rönn, hägg och syren.

Med Försommarkollen vill vi uppmärksamma en av naturens viktigaste egenskaper, nämligen växtsäsongen. Växternas blomstart varierar ofta mellan olika år. Med Vårkollen och Försommarkollen kan vi tillsammans studera hur mycket det skiljer från år till år. Men växtsäsongen påverkas också av klimatförändringen. Att vårtecken kommer tidigare och att växtsäsongen förlängs är kanske de tydligaste effekterna av klimatförändringen i naturen. På sikt kommer Vårkollen och Försommarkollen att bidra till ett mått på hur stor denna effekt är.

Svenska fenologinätverket

Är du nyfiken på säsongsväxlingar och fenologi? Då kanske Svenska fenologinätverket är något för dig. Svenska fenologinätverket är ett nationellt samarbete mellan universitet, myndigheter och frivilliga. Det har som mål att samla in och presentera data om naturens kalender. Sedan 2015 tar nätverket fram underlag till miljömålsindikatorn *Växternas växtsäsong*. Den används vid uppföljning av *Begränsad klimatpåverkan*, ett

av de 16 svenska miljömålen. Genom riktade kampanjer får man en naturintresserad allmänhet att delta i kunskapsinsamlandet genom Vårkollen, Försommarkollen och Höstförsöket. Men man har också fenologiväktare som följer naturens växlingar runt om i landet. Du kan läsa mer om Svenska fenologinätverket på www.naturenskalender.se.

Små vita blommor som är tidigt ute

TEXT: ULLA-BRITT ANDERSSON

Det är med förväntan som jag efter varje vinter besöker en solvarm och grusig mark för att leta efter de första plantorna av nagelört. Vad är lundens blåsippor mot en vit sky av nyutslagen *vårälskling*? Ett passande alternativt namn på nagelört. Så här i början av säsongen, slutet av mars till början av april, kan jag här på Öland ha full kontroll över vilka arter som visar sig. Senare under våren är det svårt att hålla jämna steg när allt blommar samtidigt. Man kan bli stressad för mindre. I den här artikeln kommer jag att presentera några av de tidigblommande "vita små eländena" som en exkursionsdeltagare för några år sedan kallade dem.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

En vit sky av blommande nagelört hälsar vårens ankomst på det öländska alvaret.

Artbestämning

Många av de tidigblommande arterna med små vita blommor tillhör familjen korsblommiga växter. De har blommor med fyra kronblad, fyra foderblad och vanligen sex ståndare varav två är tydligt kortare. Frukten är en skida som oftast är tvårummig med en mittvägg. Skidan kan ha olika former: lång och smal, triangulär, plattad eller rund. Skidans utseende är en bra karaktär när man ska bestämma vilken art man har i handen. Vid frömogningen öppnas skidan genom att delar av den (två valver) faller av, fröna exponeras och ofta sitter då mellanväggen kvar.

Nagelört *Draba verna* växer på öppen sandjord som tidigt värms upp och torkar i vårsolen. Den har fyra vita kronblad men de är så djupt kluvna att man kan uppfatta dem som åtta. Plantan blir sällan över tio centimeter hög. Den har en bladrosett längst ner men saknar stjälkblad. Nagelört blommar snabbt över men kan ändå kännas igen på de silveraktiga, ovala mellanväggarna som sitter kvar när fröna spridits. Som många tidigblommande arter är den vinterannuell. Efter blomning och fruktsättningen vissnar plantan snabbt bort men fröna finns i marken och bidar sin tid. När växtplatsen under hösten åter blir fuktig kommer fröna att gro. En bladrosett bildas som övervintrar och från denna kommer det under våren upp en blomstjälk. Cirkeln är sluten. Nagelört förekommer allmänt i Götaland, Svealand och något sällsynt även längre norrut.

Backskärvrö *Noccaea caerulea* är inkommen till Sverige under 1800-talet. Den första fynduppgiften är från Norrköping år 1840. Arten växer på kalkfattig gräsmark så som torrbackar, gräsmattor och vägkanter. Den förekommer i hela landet men är sparsam i sydost. Backskärvrö blommar redan i april månad och är i Norrland en uppskattad vårväxt, helt i klass med blåsipporna längre söderut. De vita blommorna sitter i en klase i stjälkens topp. Ståndarknapparna är mörkt violetta vilket kontrasterar fint mot de vita kronbladen. Plantan har en bladrosett och stjälkblad som upptill är stjälkomfattande. Skidan är smalt hjärtlik.

Vårskärvrö *Noccaea perfoliata* är närstående men föredrar kalkhaltig mark och har därför en begränsad utbredning i Sverige. Den finns i landets södra och sydöstra delar, norrut till Uppland. Arten liknar backskärvrö men den har gula ståndarknappar och de hjärtformade skidorna är ungefär lika långa som de är breda.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Nagelört

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Vårskärvrö

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Backskärvrö

Bergbräsma *Cardamine hirsuta* växer på torrbackar, berg-
hällar och annan torr, öppen mark. Den är en gammal art i vår
flora men på senare tid har den via plantskolor spridits vidare
som trädgårdsogräs. Bergbräsma förekommer i södra och
mellersta delarna av Sverige, främst utmed kusterna. Plantan har
en bladrosett av parflikiga blad med uddblad, längs stjälken sitter
ytterligare några blad. De vita blommorna har oftast fyra ståndare.
Skidorna är långsmala och sitter på ett upprätt skaft. En egenhet
är att när fröna mognar så öppnar sig skidan explosivt. Kanske
har en och annan husägare fått frön av bergbräsma i ögonen när
hen rensat rabatterna från ovälkomna gäster?

Backtrav *Arabidopsis thaliana* brukar benämnas växt-
världens bananfluga eftersom forskare jorden runt använder sig
av den lättodlade arten för genetiska studier. Även den finner du
på torra, sandiga platser med gles vegetation. Rosettbladen och
de få stjälkbladen är svagt tandade och kan ha enstaka stjärnhår.
Kronbladen är små, bara några millimeter långa. Skidorna är
mycket smala, tillplattade och utspärrade.

Lomme *Capsella bursa-pastoris* är lite av en kameleont.
Den har rosettblad som kan vara parflikiga eller nästan hela.
Hårigheten varierar också mellan olika plantor, från nästan kal
till gleshårig, ibland med stjärnhår. De små, vita blommorna är
diskreta. När skidan utvecklats är bestämningen lätt – den har en
triangulär form som den är helt ensam om.

Bergbräsma

Backtrav

Lomme

Artbestämning

FOTO: ERIK NORMARK

Hönsarv

Även i familjen nejlikväxter finns det små, vitblommiga arter som är tidigt på plats under våren. Familjen kännetecknas av att bladen är helbräddade (bladkanten är slät) och sitter parvist motsatta på stjälken. Blommorna sitter i knippen och har oftast fem kronblad. Frukten är en mångfröig kapsel som spricker upp vid mognaden.

I släktet arvar *Cerastium* finns ett helt koppel av arter som inte alltid är så lätta att artbestämma. De flesta har fem vita kronblad som är ganska grunt kluvna. Tidigt framme är **vårarv *Cerastium semidecandrum*** som växer på torr, sandig mark i Götaland och Svealand. Plantan blir sällan högre än en decimeter. Hela plantan är ljusgrön och upptill körtelhårig. Bladrosetten är vid blomningen redan nedvissnad men på stjälken sitter oskaftade och ovala blad. Kronbladen är vita, grunt inskurna och knappt längre än foderbladen. Under fruktmognaden riktas kapslarna nedåt för att sedan riktas uppåt när fröna är redo att spridas. I södra Sverige finns en del närstående men sällsynta arter som kan förväxlas med vårarv – klibbarv, alvararv, östkustarv och västkustarv. För att vara säker på artbestämningen bör man med lupp undersöka stödbladen som sitter där blomknippet utgår. Hos vårarv har stödbladet en bred hinnkant. De andra saknar hinnkant eller har bara en smal sådan. **Hönsarv *Cerastium fontanum*** är närstående vårarv och förekommer i hela landet. Den skiljs genom att vara flerårig och växer därför i glesa tuvor. Stödbladen hos hönsarv har en smal hinnkant.

FOTO: THOMAS GUNNARSSON

Vårarv

Stjärnblommor *Stellaria* tillhör också nejlikväxterna. De flesta arterna i släktet har fem djupt kluvna och vita kronblad. **Våtarv** *Stellaria media* blommar under årets alla snöfria månader, åtminstone i sydligaste delen av landet. Den är vanlig på frisk, öppen mark i hela landet. Blommorna är diskreta och kronbladen något kortare än foderbladen. Stjälken är rund och har en enda hårrad vilket är ett bra kännetecken. Våtarv kan förväxlas med **blekarv** *Stellaria pallida* men den senare brukar sakna kronblad helt. Blekarven är gulgrön och har blekbruna frön. Den förekommer bara nära kusterna i södra Sverige. Befinner du dig i en rikare lövskog i södra delen av landet kan du även hitta **bokarv** *Stellaria neglecta* men den ger ett annat intryck med sina storvuxna plantor, långa blomskaft och purpurroda ståndarknappar.

Fågelarv *Holosteum umbellatum* är något av en personlig favorit. Den är en sällsynt art som växer på sandig, kalkpåverkad mark i sydligaste delen av landet. Plantan har blågröna färger, kronbladen är blekrosa och fint tandade. När växten vissnar antar den en halmgul färg.

När våren övergår i försommar kommer andra "små vita eländen" att börja blomma. Och i fjällen finns ett helt koppel med arter som kommer fram precis efter snösmältningen. Men detta är en bra början för dig som inte tidigare vågat ge dig i kast med de rara småttingarna. 🌱

Fågelarv

Våtarv

Senaste nytt om lopplumrar

TEXT: PATRIK ENGSTRÖM FOTO (OM INGET ANNAT ANGES): STIG INGVARSSON

Släktet lopplumrar *Huperzia* har i Sverige tidigare bara omfattat en art. I *Nordens flora* av Bo Mossberg och Lennart Stenberg finns två underarter avbildade, groddlummer och vanlig lopplummer, men man har även avbildat en mellanform. Så har de hanterats även i första delen av *Flora Nordica*. Reidar Elven har i *Norsk flora* valt en lite annan approach och presenterar där tre olika arter.

Den uppmärksamme botanisten har säkert noterat att det finns ett antal mellanformer som ibland kan vara svåra att pressa in i något av de två taxa vi vant oss vid. En kanadensisk forskare, Curtis Björk, har nyligen studerat variationen inom släktet både i Nordamerika och i andra delar av världen. Han kom fram till att det på norra halvklotet förekommer åtta olika arter. Fem av dessa finns i Europa och även i Sverige. Så hädanefter får vi räkna med två arter av "groddlummer" och tre arter av "loplummer".

Fem svenska lopplummerarter

äkta lopplummer *Huperzia europaea*

drågloplummer *Huperzia suberecta*

nålloplummer *Huperzia acicularis*

grön groddlummer *Huperzia selago*

gul groddlummer *Huperzia arctica*

Hur skiljer man då de fem arterna åt? Det här är främst ett försök att uppmärksamma er läsare på den nya taxonomin inom släktet. Men jag ska ändå försöka att kortfattat beskriva skillnaderna mellan de nya arterna.

De båda groddlumrarna har stora groddknoppar som sitter i tydliga kransar längs skotten, och bladen är mestadels uppåtriktade. Gul groddlummer förekommer främst i fjällen. Plantan är gul, orangegul eller gulbrun i färgen. Bladen är tydligt uppåträtta och krökta. På skottet sitter rikligt med groddknoppar. Grön groddlummer har en grön eller grågrön färg. Groddknopparna sitter i tydliga kransar och bladen är mestadels uppåtriktade. Även nålloplummer har uppåtriktade blad och tydliga groddknoppar men också rikligt med sporsamlingar. Den har långa skott med gulgröna till ljusgröna och smalt spetsiga blad. Drågloplummer är en storgrodd och grönfärgad art med långa blad som står rakt ut eller ibland är något nedåtriktade. Åtminstone några av bladen är bredast ovan mitten. Groddknopparna är, i de fall sådana finns, små och sticker inte ut utanför bladen. Drågloplummer växer ofta tillsammans med vitmossor i fuktstråk. Äkta lopplummer har gröna till mörkgröna skott med utstående blad och rikligt med sporangier. Den kan också ha groddknoppar men de är då glespridda och sitter sällan i något som liknar kransar.

Med denna nya kunskap är det så dags att ge sig ut och se vilka arter som finns i markerna där just du bor. Rapportera gärna dina fynd på Artportalen så att vi får en bättre bild av var de olika arterna förekommer. 🌿

FOTO: SOFIA LUND

Gul groddlummer växer främst i fjällen. Den är gulgrön i färgen och har uppåträtta blad.

Grön groddlummer. Lagg märke till de regelbundet återkommande "kransarna" av groddknoppar.

Nälloplummer. Notera den gröna färgen och de smala, vassa bladen.

Drågloplummer växer här i typisk miljö, ett fuktigt dråg med vitmossor.

Äkta lopplummer. Detta är vår "vanliga" lopplummer, så som de flesta av oss föreställer oss den.

Drågloplummerns långa blad.

Nälloplummer med groddkorn i toppen och korta skedlika skott där det tidigare har suttit groddkorn en bit ner.

Groddknoppar hos grön groddlummer.

Vidare läsning

Den som vill ha en bestämningsnyckel hänvisas till en artikel av Lennart Stenberg i tidskriften *Nordrutan*. Fylligare beskrivningar finns också i en artikel av Erik Ljungstrand i tidskriften *Calluna*. Båda publicerade under 2023.

Foton och bildtexter är tidigare publicerade i tidskriften *Calluna*.

Tre inventeringsläger inom växtatlasprojektet 2024

I år ordnas tre läger inom Svenska Botaniska Föreningens växtatlasprojekt. Det blir ett i nordöstra Dalarna, ett i centrala Ångermanland och ett i Torne och Lule lappmarkers lágland.

Lägren i Ångermanland och lappmarkerna ligger tidsmässigt så att de går att kombinera med botanikdagarna i Västerbotten om man vill det.

Växtatlasprojektet har som mål att göra en svensk växtatlas över alla vilda kärlväxter. Varje år ordnas inventeringsläger i områden där floran är dåligt kartlagd. Därför har projektet ibland kallats inventering av "vita fläckar".

Dessa läger brukar vara ganska intensiva. Det kommer att vara långa dagar ute i fält. Ibland är det långa sträckor att gå och man behöver kunna ta sig fram i terrängen även där det inte finns stigar att följa. På kvällarna går vi igenom och artbestämmer material som vi samlat in under dagen.

Inventering i Dalarna 29 juni – 5 juli

Det här inventeringslägret anordnas av Dalarnas Botaniska Sällskap. Vi kommer att inventera i nordöstra Dalarna, norr om Rättvik och Orsa, med Furudal som bas.

Inventering i Ångermanland 5–11 juli

Det här inventeringslägret anordnas av Svenska Botaniska Föreningen. Vi kommer att inventera i de norra och centrala delarna av Ångermanland med Näsåker som bas. Boende i stugby och bilresor under inventeringen bekostas av Svenska Botaniska Föreningen.

Inventering i Torne och Lule lappmarker 15–21 juli

Det här inventeringslägret anordnas av Svenska Botaniska Föreningen. Vi kommer att utgå från Kiruna och inventera kring Kaitum och upp mot Abisko. Vi kommer att röra oss både i skogslandet och i fjällnära områden. Boende i vandrarhem och bilresor under inventeringen bekostas av Svenska Botaniska Föreningen.

Anmälan senast 20 juni

Anmälan till lägret i Dalarna görs till Urban Gunnarsson på urban.gunnarsson68@gmail.com.

Anmälan till lägret i Ångermanland görs till Lars Fröberg på lars.froberg@svenskbotanik.se.

Anmälan till lägret i Torne och Lule lappmarker görs till Lars Fröberg på lars.froberg@svenskbotanik.se.

I anmälan anger du ditt namn, mobiltelefonnummer och hemstad, vilka dagar du vill delta och om du har tillgång till bil. Mer detaljerad information kommer att skickas ut till dem som anmäler sig.

Växtinventering pågår. I sommar kan du också hänga med!

Besök oss på trädgårdsmässan

Nordens största trädgårdsmässa ordnas i Älvsjö i Stockholm 21–24 mars.

Svenska Botaniska Föreningen kommer att vara på plats.

Kom gärna och besök oss i vår monter! Vi kommer även att hålla ett par föredrag om vår medborgarforskning, både om floraväxteriet och om vårkollen.

Botanisk exkursion till nordöstra Fyn

Tidigare brukade det årligen ordnas en gemensam botanisk exkursion någonstans i Norden. Den traditionen kom av sig under pandemin, men nu är det dags igen.

I år bjuder den danska botaniska föreningen in till en exkursion på nordöstra Fyn **7–11 augusti**. Alla medlemmar i de nordiska botaniska föreningarna är välkomna!

Området har en rik natur med sanddyner, kusthedar, strandängar, laguner och rikkärr. Tre botaniskt kunniga personer kommer att guida oss: Henrik Tranberg, Erik Aabjerg Friis och Martin Køhl Søholm.

Boende på vandrarhem i Kerteminde, nordost om Odense, www.danhostel.dk/hostel/danhostel-kerteminde. Pris med helpension är 4 700 danska kronor. Om du vill ha enkelrum tillkommer 1 050 danska kronor. Kostnad för transport i personbilar tillkommer och görs upp deltagarna sinsemellan.

Anmälan görs till Dansk Botanisk Forening senast **22 mars**.

Ett detaljerat program och ytterligare information finner du på www.botaniskforening.dk/arrangement/nordisk-ekskursion-til-nordostfyn/.

Fyns huvud

Glöm inte att anmäla dig till botanikdagarna

Svenska Botaniska Föreningen har en lång tradition av att ordna utflykter och botaniska resor. Det kanske mest efterlängtrade arrangemanget är botanikdagarna som varje år hålls i ett svenskt landskap, ofta med en lokal botanisk förening som värd.

I år är turen kommen till Västerbotten. Det är Västerbottens läns Botaniska Förening som bjuder in och kommer att guida runt i olika naturmiljöer, både längs kusten och i inlandet. Boendet är förlagt till Lövsånger kyrkstad. Därifrån görs tre dagsturer i olika riktningar. På kvällarna kommer det finnas tid för artbestämning med sakkunnig handledning eller för egna kortare utflykter.

Du är välkommen att delta i botanikdagarna den **11–15 juli**.

Anmälan öppnar 2 april klockan 9:00.

Mer information hittar du på www.svenskbotanik.se. Om du vill ha informationen skickad hem till dig kan du kontakta kansliet på **018-10 33 00** eller info@svenskbotanik.se.

Bli klokare med Fauna & flora!

En spegling av svensk natur.
Populärvetenskaplig tidskrift om djur,
växter och naturvård sedan 1906.

Teckna prenumeration här:
www.naturcentrum.se

Leta backklöver och brunklöver i sommar

TEXT: JAN Y ANDERSSON

Svenska Botaniska Föreningen utser varje år en Årets växt. Det är en art som man vill ha in lite extra information om och genom att vi alla bidrar med uppgifter så brukar en sådan satsning ge en god bild av artens aktuella förekomst i landet. I år fokuserar vi på backklöver och brunklöver.

FOTO: OSSIAN RYDEBJÖRK

Backklöver känns igen på det upprätta växtsättet, de gräddvita blommorna och de spetsiga småbladen med sågtandad kant.

Rödklöver och vitklöver är väl kända och mycket vanliga arter. Deras släktingar backklöver och brunklöver är betydligt ovanligare. Jag botaniserar oftast i Stockholms län där jag är floraväktarsamordnare. När jag då och då hittar backklöver vet jag att här kan det också finnas annat som är botaniskt intressant. På sådana platser är det värt att stanna till och leta lite mer noggrant. Brunklöver stöter jag på då och då när jag inventerar växter eller floraväktar i norra delen av landet. Där växer den ofta längs vägrenar, vägdiken och järnvägar. I mina hemtrakter har jag faktiskt aldrig sett brunklöver, men jag ser ibland rapporter i Artportalen så den finns här om än sällsynt. Båda arterna minskar men det är oklart i vilken omfattning. Det vill vi nu ta reda på med er hjälp.

Släktskap och nytta

Familjen ärtväxter är en stor, kosmopolitisk familj med omkring 20 000 arter i världen. De flesta har en bisymmetrisk blomma. Kronans olika delar brukar beskrivas som segel, vingar och köl. Ärtväxter bildar symbios med kvävefixerande bakterier. Bakterierna inhyses i små knölar på rötterna och förser växten med kväve. Därför används många ärtväxter som jordförbättrare inom jordbruket.

Klöversläktet *Trifolium* omfattar i hela världen ungefär 300 arter. De förekommer i huvudsak på norra halvklotet. I Sverige har vi tretton arter som är inhemska och bofasta. Klövrar känns igen på bladet som består av tre småblad. Ibland slår det fel och det kan bildas fler småblad. Hittar man en fyrklöver så lär det föra tur med sig. Klöverblommorna sitter samlade i små huvuden och efter blomningen sitter den vissna kronan kvar och döljer frukten. Klövrar pollineras av bin och humlor och de är ofta viktiga nektarkällor för dem. Rödklöver, alsikeklöver och vitklöver odlas som foder till djur.

Backklöver *Trifolium montanum*

Backklöver är en flerårig ört med en kraftig pålrot och en kort förvedad jordstam. Stjälken är styvt upprätt och ullhårig. Nedtill finns en bladrosett. Småbladen är spetsiga, med fint vassrandade kanter och vithårig undersida. Blomman är gräddvit och visar sig i juni–juli.

Backklöver skiljs från alsikeklöver och vitklöver dels genom de spetsiga småbladen, dels genom den svagt gula tonen i blomman. Blomman har aldrig röda toner som den kan ha hos alsikeklöver.

Backklöver hör hemma på torrbackar men kan också trivas i öppna brynmiljöer, gärna på kalkrik mark. Den lär ofta visa på var det tidigare varit slåttermark. Arten förekommer i sydöstra delen av landet, norrut till Dalarna och Gästrikland. Dess totala utbredning omfattar södra och centrala Europa, utom i de västligaste delarna, och vidare österut till västra Sibirien och Iran.

Artnamnet *montanum* har med berg att göra. Backklöver är idag rödlistad i kategorin nära hotad (NT).

Brunklöver *Trifolium spadiceum*

Brunklöver är en ett- eller tvåårig ört. Även den har en kraftig pålrot från vilken det kommer ett antal upprätta skott. Växten är nästan kal. Det man främst känner igen arten på är själva blomman som visar sig i juni–juli. Kronbladen är som unga höggula men blir snart kastanjebruna. Blomhuvudet ser därför ut att vara tvåfärgat: gult upptill och brunt nedtill. Detta skiljer den från andra gulblommiga klöverarter. Om man tittar närmare ser man att blommans foder består av två bakre flikar som är kala och tre främre flikar som är håriga och mycket långa. Det är inte alla år arten kommer upp på sina växtplatser men när den gör det kan den vara talrik.

Brunklöver växer i vallar, slåtterängar, längs vägkanter och dikesrenar. I fuktiga vägkanter kan den ibland bilda stora bestånd. Arten är starkt kulturgynnad och idag hittas den ofta på ruderatmark. Brunklöver anses ha kommit till Sverige österifrån under 1600- eller 1700-tal. Under 1800-tal och tidigt 1900-tal spreds den ytterligare med vallfrö. Idag finns arten främst i norra Svealand och södra Norrland men glest spridd förekommer den ända upp till Norrbotten och Lappland. Artens totala utbredning sträcker sig från västra Europa till västra Sibirien och Iran, dock med vissa luckor.

Det vetenskapliga artnamnet *spadiceum* betyder brun eller brunröd. Brunklöver är idag rödlistad i kategorin nära hotad (NT).

Rapportera dina fynd!

Under 2024 är du välkommen att rapportera fynd av backklöver och brunklöver. Registrera dina fynd direkt i Artportalen www.artportalen.se. Bifoga gärna ett foto. Foto är särskilt viktigt om du är det minsta osäker på artbestämningen, då kan andra hjälpa till med en korrekt sådan. I fyndrapporten anger du antal plantor och beskriver växtplatsen. Registrera dina fynd senast 2024-10-31. Tack för ditt bidrag! 🌱

Brunklöver känns igen på det tvåfärgade blomhuvudet, upptill klargult och nedtill kastanjebrunt.

Årets växt

Årets växt är ett initiativ från Svenska Botaniska Föreningen som uppmuntrar medlemmar att söka efter en specifik art och rapportera sina fynd i Artportalen. Målen med detta är flera. Dels att samla information om artens utbredning. Kanske befaras det att den minskar. Genom att kraftsamla kring en art så kan man på ett år få en god bild av dess förekomst i landet. Dels att uppmuntra nya botanikintresserade att komma i gång med fältbotanik och rapportering till Artportalen. Det är Svenska Botaniska Föreningens styrelse som utser Årets växt. Ofta väljs endast en art, men då och då, som i år, väljs flera arter som har något gemensamt. Arten ska vara någorlunda lätt att känna igen och den ska helst finnas i hela Sverige. Läs mer om Årets växt på www.svenskbotanik.se.

Kärrspira – en lägesrapport

TEXT: JAN Y ANDERSSON

Förra året var kärrspira Årets växt. Att just kärrspira valdes var för att den befarades minska i södra och mellersta Sverige. Detta som ett resultat av igenväxning, utdikning, och förändrad markanvändning. Kärrspira växer på våta ängar, kärr och stränder. Där pryder den sin omgivning med rosenröda, läppformade blommor och finflikiga blad som ofta är bruntonade.

Jag har hållit på med botanik sedan barnsben och jag minns att kärrspira i flororna beskrevs som allmän, men själv hittade jag den inte någonstans i Stockholmstrakten. På sextioalet letade jag efter den tillsammans med min far längs sjön Uttrans stränder i Sörmland. Där trodde han sig ha sett den under sin uppväxt, men nu fanns där bara ett hav av älggräs. Redan då var igenväxning uppenbarligen ett problem. Första gången jag fick se arten var i gränstrakterna mellan Ångermanland och Medelpad där vi hyrde en sommarstuga vid Viksjö. Under en fisketur med roddbåt i Eksjön hittade jag den på de ödsliga, vida gungflyn som kantade sjön. Det var underarten nordspira då den var lågväxt och ogrenad. Enligt *Medelpads flora* ska nordspira vara vanlig på norrländska fattigmyrar. Därefter har jag sett kärrspira på våtmarker runt om i landet. Men det ska till att man tar sig ut i de blöta markerna som annars kan vara lite obekväma att nå. I södra och mellersta Sverige påträffas kärrspiran ofta i rikkärr, medan den norrut blir alltmer indifferent till pH-värdet i marken. Detta mönster återfinns även hos till exempel tätört.

Rapporter under året

Under året rapporterades 533 fynd av kärrspira. Dessutom inkom 34 rapporter där arten eftersökts på en tidigare känd växtplats men ej återfunnits. Merparten av rapporterna gjordes på artnivå men en del gjordes på underartsnivå. Antalet rapporter av vanlig kärrspira var 103, av höstspira 24, och av nordspira 40. Utbredningen av de fynd som gjordes under 2023 motsvarar ungefär den tidigare kända utbredningen både av huvudarten och av de tre underarterna. Den vanliga kärrspiran är utbredd i hela landet utom i fjälltrakterna. I de nordliga landskapen och i fjälltrakterna är nordspiran vanligare. Höstspira är en sydlig underart som skiljer sig bland annat i att blomma på sensommaren. På Gotland är det den vanligaste underarten. Där växer den framför allt i agmyrar där den parasiterar på ag och olika arter av starr.

Antalet rapporter var under 2023 ungefär 40 procent fler än vad som normalt rapporteras på ett år. Så satsningen Årets växt gav resultat – men betydligt mindre än vad senare års satsningar givit. Det kan bero på olika saker. Kanske beror det på att kärrspira åtminstone i södra och mellersta Sverige har blivit ovanligare. Därtill kommer att den växer i miljöer som är svårtillgängliga. Visserligen är botanister ett hårdigt släkte som inte backar för lite omak men den gångna sommaren var mycket regnig och många kärr och sjöstränder blev så översvämmade att de var närmast

oframkomliga. Själv blev jag vid flera tillfällen hindrad att ta mig dit jag planerat på grund av högt vattenstånd.

För de fall där arten eftersökts men ej återfunnits kan det vara intressant att återge vad som nämns i Artportalens publika kommentarer. Där nämns bland annat att växtplatser varit igenväxta med älggräs, strandlysing, vass, pors och viden eller med tjocka mosstäckan. På andra platser hade alskog vuxit upp. I något fall hade kärret dikats ut och var nu skogbevuxet – den förändringen hade skett efter det att växtplatsen först noterades i samband med landskapsflorainventeringen i Småland 1984. I flera andra fall såg växtplatsen ut att vara intakt men kärrspiran var ändå borta. Det kan alltså konstateras att i flera fall är frånvaron begriplig men i andra fall saknas en uppenbar förklaring.

För att försöka sammanfatta läget för kärrspira i Sverige finns det en hel del som talar för att arten minskar i Sveriges södra och mellersta delar. Orsakerna är troligen att de för arten lämpliga miljöerna minskar. För att säkrare slå fast att så är fallet behövs mer data. Fortsätt därför att registrera i Artportalen när du träffar på kärrspira även framgent.

Tack!

Tack alla som har bidragit med rapporter om kärrspira under året! Vi hoppas att ni i år kommer delta i sökandet efter backklöver och brunklöver som är Årets växt 2024. 🌱

Höstspira vid Rocksjön

Underarten höstspira beskrevs som ny för vetenskapen av botanisten och äventyraren Erik Leonard Ekman. Han levde från 1883 till 1931. Barndomen spenderade han i Jönköping och redan som elvaåring började han botanisera runt hemmet. Höstspiran upptäckte han som suttonåring i den intilliggande Rocksjöns kärrmarker. Ekman doktorerade i botanik vid Lunds universitet och ägnade sedan större delen av sitt liv som forskningsresande i Sydamerika och Karibien där han upptäckte många nya arter. Han levde hela tiden spartanskt, försummade sin hälsa och fick tyvärr sitt liv förkortat av tropiska sjukdomar. Han dog vid bara 47 års ålder i Dominikanska republiken. Ekman är nästan okänd i Sverige men står staty i Santiago de los Caballeros (där han dog) och i Santo Domingo i Dominikanska republiken.

Under 2023 utfördes flera botaniska exkursioner i Ekmans hemtrakter runt Jönköping. Vid Rocksjön, som numera är naturreservat, finns höstspiran alltså kvar. Den småländske botanisten Lennart Persson räknade i början av september till 250 plantor vid "Ekman-spången" men nämner också att där var mycket blött och att man fick hålla sig på spången.

Växten som inte ville låta sig nycklas!

TEXT: PATRIK ENGSTRÖM

Svensk flora av Thorgny Krok och Sigfrid Almquist torde vara en självklar följeslagare i fält för de flesta botanister. Eller "Kroken" som den kallas i folkmun. Med dess hjälp kan man få namn på de flesta växtarter. Men det finns slamkrypare. Den lilla nejlikväxten blekarv *Stellaria pallida* är en sådan. Den verkar ha blivit bortglömd då man konstruerade bestämningsnycklarna i floran.

Blekarv skiljer sig från de flesta andra arter i sitt släkte genom att den saknar kronblad, men också genom att den har färre ståndarknappar, ofta bara en till tre stycken. Ett par bra skiljekaraktärer kan tyckas men också ett problem. Om man inte redan vet att det är en nejlikväxt så får man i *Svensk flora* börja i huvudnyckeln. Där börjar man med att räkna ståndare och kan om man sitter med en blekarv under luppen hamna i klass Monandria (en ståndare), Diandria (två ståndare) eller Triandria (tre ståndare). I klasserna Diandria och Triandria finns inte en enda nejlikväxt representerad. I klass Monandria finns våtarv *Stellaria media* med, men det är ju inte den vi tittar på.

Vi gör ett nytt försök men antar nu att vi vet att det är en nejlikväxt vi har framför oss och går direkt till familjenyckeln för nejlikväxter. Första nyckelsteget går bra och vi väljer alternativet "Foder fribladigt". Nästa nyckelsteg medför inte heller några problem och vi väljer där "Stift 3–5; kapsel". I nästa steg väljer vi "Blad platta". Sen tar det stopp! Vi förväntas nu välja mellan alternativen "Kronblad nästan till basen kluvna" och "Kronblad högst till mitten kluvna eller hela". Men vår växt har ju inga kronblad!

Vi måste alltså veta att växten vi försöker artbestämma hör hemma i släktet *Stellaria* för att kunna komma vidare i floran. De flesta som har lite erfarenhet av växtbestämning vet nog intuitivt att vår växt hör hemma i nejlikfamiljen, men att placera den i släktet *Stellaria* är inte lika självklart. Det finns många liknande arter även i släktet *Cerastium*. Majoriteten av arterna i *Cerastium* har dock fem stift till skillnad från *Stellaria* som har tre. Blekarv är alltså en utmaning att bestämma om man ska använda sig av vår klassiska *Svensk flora*.

FOTO: CHRISTER IGELSTRÖM

Blekarv – en liten nejlikväxt vars blommor saknar kronblad.

Blomväxternas släktförhållanden

TEXT: INGVAR KÄRNEFELT & LARS OLOF BJÖRN

Blomväxterna, eller angiospermerna som de kallas i vetenskapliga sammanhang, omfattar idag över 295 000 olika arter. Men denna siffra ändras ständigt eftersom det beskrivs ungefär 2 000 nya arter varje år. För att kunna ha överblick över en så stor mängd behöver den organiseras på ett vettigt sätt. Det har botanister försökt med alltsedan Linnés tid.

Carl von Linné. Porträtt målat av Alexander Roslin finns på Nationalmuseum.

Carl von Linné (1707–1778) var ett geni av sin tid. Han var bara 28 år när *Systema Naturae* publicerades. Där ordnade Linné växterna i 24 klasser. Han utgick från blommornas uppbyggnad. I det följande arbetet *Genera plantarum* beskrev han 935 olika växtsläkten. I den berömda *Species plantarum* namngav och beskrev Linné 6 000 växtarter. Det var här han förde in den binära nomenklaturen, det vill säga att varje ges ett tvådelat namn, ett släktesnamn och ett artepitet. Under sin livstid kom Linné att beskriva hela 7 700 växtarter. Det är en siffra som dagens växtsystematiker inte kommer i närheten av.

Andra tar vid

Linné gjorde ett helt enastående arbete. Men allteftersom ny kunskap tillkom så blev bristerna i hans system påtagliga. Den ene botanisten efter den andre har sedan dess försökt att bygga en systematik som håller.

Albrecht von Haller (1707–1777) var en av 1700-talets mest framstående anatomicer och fysiologer. Men hans intressen omfattade också botaniken där han försökte formulera ett ”naturligt system”. Det fick dock inte någon större vetenskaplig betydelse. Haller var starkt kritisk till den binära nomenklaturen och skoningslös i sin kritik av Linnés arbeten.

Augustin de Candolle (1778–1841) kom att bli känd som en av 1800-talets viktigaste botaniker. Han arbetade med klassificering, morfologi och geografisk utbredning av växter. De Candolles försök till klassificering blev dock inte helt accepterat i vetenskapliga kretsar.

Antoine Laurent de Jussieu (1748–1836) försökte också utarbeta ett system för klassificering. I sitt verk *Genera plantarum* tog han sig an hela växtriket. Hans arbete kom till viss del att accepteras i vetenskapliga kretsar.

Men det här att systematisera alla världens blomväxter är en stor uppgift. Även om det funnits många enastående botaniker genom historien så är detta inte ett enmansjobb. Det krävs samarbete för att nå hela vägen.

Samarbeten

Under 1800-talet och början av 1900-talet publicerades flera större arbeten som syftade till att nå konsensus kring växternas släktskap. Detta arbete fortgick sedan under hela 1900-talet. En av dem som engagerade sig var Klaus Kubitzki (1933–2022). Under en konferens i Hamburg 1976 lanserade han en plan om en modern översikt över blomväxternas släktskap. Planen stöddes av dåtidens välrenommerade forskare så som Rolf Dahlgren (1932–1987), Vernon Heywood (1927–2022) och Frans Stafleu (1921–1997). Rolf Dahlgren hade själv påbörjat ett liknande projekt men inte nått i mål. Kubitzkis målsättning var att beskriva mångfalden bland de viktigaste grupperna av gröna landväxter. Tillgänglig information av allmän och systematisk relevans skulle presenteras på familjenivå. Resultatet kom att publiceras i *The families and genera of vascular plants* som utkom i 15 volymer mellan 1990 och 2018. Det som gjorde projektet framgångsrikt var att kunskap samlades från flera olika discipliner. Alla familjer redovisades med ingående släkten, diagnostiska karaktärer, bestämningsnycklar och omfattande litteraturreferenser. Verket kom att bli en viktig referens för systematiker och andra med intresse för växternas mångfald.

Angiosperm Phylogeny Group

Men systematiken var föråldrad redan när de sista volymerna kom ut. Under 1990-talet började man titta på blomväxternas släktskap utifrån molekylära och genetiska egenskaper. Mot slutet av 1990-talet började ett antal växtsystematiker samarbeta i detta. En informell forskargrupp som kallade sig Angiosperm Phylogeny Group (APG) hade för avsikt att reda ut blomväxternas släktskap på högre nivå, det vill säga hur de olika ordningarna och familjerna är besläktade med varandra. Tidigare hade man bara tittat på växternas morfologi men nu hade man fått nya verktyg

och möjlighet att göra molekylära analyser. 1998 publicerade de en första version av blommornas släktsråd. Den har med tiden reviderats flera gånger. Den senaste versionen publicerades 2016.

APG har sedan 1998 utgått utifrån två viktiga principer. Dels att det linneanska systemet med ordningar och familjer ska behållas. Dels att grupper av växter ska vara monofyletiska, det vill säga alla arter inom gruppen ska vara ättlingar till en gemensam förfader. Den främsta anledningen till att andra system har förkastats är att de inte har varit fylogenetiska, det vill säga inte byggt helt och hållet på släktskap.

APG fokuserar på systematikens högre nivåer; klader, ordningar och familjer. När ordningar och familjer definieras görs det så att familjer som bara innehåller ett enda släkte och ordningar som bara innehåller en enda familj undviks så länge det inte bryter mot kravet på monofyli. Över eller parallellt med nivån för ordningar och familjer kan termen klader användas men det råder ännu inte full konsensus om kladernas formella namn.

Dagens systematik

Idag urskiljer man åtta huvudgrupper eller klader. Två av grupperna, enhjärtbladiga växter och tvåhjärtbladiga växter, står för majoriteten av alla blomväxter. De övriga grupperna är betydligt mindre men viktiga för förståelsen av blomväxternas evolutionära historia. Antal ordningar och familjer som erkänns i APG-systemet är nu 64 respektive 416.

Med detta system, som bygger på växternas släktskap, så är det idag möjligt att hålla ordning på de närmare 295 000 arterna av blomväxter.

Men det ska tilläggas att systemet bygger på den kunskap och de metoder vi har att tillgå idag. Även kunskapen om arters släktskap evolveras och vi kommer helt säkert se andra system i framtiden. 🌱

FOTO: PER FOGELSTRÖM

Kladen Nymphaeales omfattar ungefär 90 arter fördelade på åtta släkten och tre familjer. Nordnäckros är en av dem.

FOTO: LEIF LARSSON

Rödklint är en representant för den stora familjen korgblommiga växter, den artrikaste familjen bland tvåhjärtbladiga växter.

FOTO: ALEX REGNÉR

Blomvass är en enhjärtbladig växt. Därav skvallrar den tretaliga blomman och de linjära och parallellnerviga bladen.

Växtsystematik

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS, SCOTT ZONA

Amborella trichopoda, en buske som växer i Nya Kaledonien, är den enda arten i kladen Amborellales.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS, KEITH EDKINS

Chloranthus oldhamii växer i tropisk skog på Filippinerna. Den får här representera kladen Chloranthales.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS, PEGANUM

Schisandra grandiflora växer i tempererade trakter i Himalaya. Den tillhör den lilla kladen Austrobaileyales.

Digital Atlas of Ancient Life

En detaljerad översikt av blomväxternas släktskap och klassificering ner till ordningar och familjer kan man hitta i *Digital Atlas of Ancient Life* på www.digitalatlasofancientlife.org.

Detta är en omarbetad version av en artikel som tidigare har publicerats i tidskriften *Botaniska Notiser* som ges ut av Lunds Botaniska Förening.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS, JULIO REIS

Lagerträdets blad används som krydda i olika grytor och till kransar för högtidliga ceremonier. Dess blommor ser man mer sällan. Lagerträdet får här representera kladen Magnoliiderna.

FOTO: LARS STIBE

Hornsär är en vattenväxt med mycket speciella frukter.

FOTO: ULF PERSSON

Hornsär är en av endast sex arter i kladen Ceratophyllales.

Blomväxterna grupperas idag i åtta olika klader

Amborellales är en mycket märklig liten klad omfattande en enda familj, ett enda släkte och en enda art, *Amborella trichopoda*. Arten uppmärksammades i början av 2000-talet då det i molekylära studier framkom att den utgjorde en systergrupp till alla andra nu levande blomväxter. Den har ett buskformigt växtsätt, med hanblommor och honblommor på olika plantor. Arten förekommer endast på ön Grande Terre i Nya Kaledonien öster om Australien.

Amborella uppvisar karaktärer som indikerar tidiga utvecklingsstadier. De saknar kärlelement, som annars är karakteristiska för de flesta blomväxter. De har också en unik typ av embryosäck som har utvecklats från tidiga enklare former. *Amborella* är den enda levande ättlingen som kan spåras tillbaka till dessa tidiga former av blomväxter. Inga fossil kan med säkerhet hänföras till Amborellales.

Nymphaeales är en liten klad med tre nu levande familjer: kabombaväxter, näckrosväxter och Hydatellaceae som saknar svenskt namn. Tillsammans omfattar de nära 90 arter fördelade på åtta släkten. Det är främst vattenlevande växter. Till gruppen förs också flera fossila arter, bland annat material från krita tiden.

Austrobaileales är en liten klad med tre nu levande familjer: stjärnanisväxter och två familjer som saknar svenskt namn: Austrobaileaceae och Trimeniaceae. Idag förs ungefär hundra arter fördelade på fem släkten till gruppen. Det är träd, buskar och lianer som förekommer främst i Oceanien, östra Nordamerika, Karibien, Mexiko, Sri Lanka och sydöstra Asien. Det finns även fossilt material från tidig krita som förs till Austrobaileales.

Chloranthales är en liten klad med en enda familj: Chloranthaceae. Hit förs över 70 arter i fyra olika släkten. De förekommer främst i tropiska och subtropiska delar av Amerika, Madagaskar och Asien samt på Stilla-havsöarna. Till gruppen förs även fossilt material från tidig krita. I en del släktträd visas Chloranthales som en systergrupp till Magnoliiderna.

Magnoliiderna är en lite större klad som uppstod i slutet av krita. Gruppen omfattar över 10 000 arter fördelade på fyra ordningar: Canellales, Laurales, Magnoliales och Piperales. Fossil från alla fyra ordningar har hittats från krita och det verkar som att även dagens familjer inom ordningarna fanns vid slutet av krita.

Vissa magnoliider har historiskt sett varit av botaniskt intresse för att de har egenskaper som tolkats som primitiva

för blommande växter. Till exempel finns det arter inom familjen drimysväxter som saknar kärlelement, något som annars förekommer hos de allra flesta blomväxter. I magnolia-familjen är blommorna utrustade med talrika spiralformade ståndare och pistiller som sitter fästade på en långsträckt blombas. Hos vissa arter inom Magnoliales är ståndarna plattade, nästan bladlika.

Ceratophyllales omfattar idag ett enda släkte: särvar *Ceratophyllum* i familjen Ceratophyllaceae. I släktet finns sex nu levande arter, bland annat de svenska arterna hornsärv och vårtsärv. Särvar är vattenväxter som hittas i sötvattenmiljöer i stora delar av världen. De saknar rötter och har sönderdelade blad. Till gruppen hör också fossilt material från tidig krita.

Monokotyledoner eller enhjärtbladiga växter är den näst största kladen. Den omfattar idag omkring 70 000 arter. Gruppens benämning kommer av att embryot redan i fröet har ett enda hjärtblad (på fackspråk *kotyledon*). Det är det första bladet som kommer upp när fröet gror och det ser annorlunda ut än övriga blad. De enhjärtbladiga växternas blommor är tretaliga eller bygger på multipler av tre. Bladnerverna är parallella. Enhjärtbladiga växter saknar det speciella vaskulära kambiet som producerar ved hos en del andra fröväxter. Trädformade arter i den här kladen, till exempel palmer, har därför utvecklat andra metoder för att stabilisera stammen.

Den artrikaste familjen i kladen är orkidéer med ungefär 28 000 arter i 730 släkten. Den näst största familjen är gräs med ungefär 12 000 arter i 780 släkten. Andra stora familjer är kallaväxter, palmer, ananasväxter och bananväxter. Fossil från enhjärtbladiga växter började dyka upp under tidig krita. De bäst bevarade makrofossilen härrör från olika palmer.

Eudikotyledoner eller tvåhjärtbladiga växter är den största kladen med över 210 000 arter. Gruppens benämning kommer av att embryot redan i fröet har två hjärtblad. Fossila fynd visar att gruppen började utvecklas under tidig krita, men att den stora diversifieringen skedde först under sen krita. Tre stora familjer står för över 25 procent av de nu levande tvåhjärtbladiga arterna: korgblommiga växter med cirka 24 700 arter i cirka 1 600 släkten, ärtväxter med cirka 19 500 arter i cirka 750 släkten och kaffeväxter med cirka 13 600 arter i cirka 590 släkten. Andra stora familjer inom eudikotyledoner är kaktusväxter, gurkväxter, korsblommiga växter och potatisväxter.

En oväntad glänta

TEXT & FOTO: LARS EFRAIMSSON

Jag sitter på min skrivkammare och blickar ut över ett grått och regnigt Karlstad. Jag har lite tråkigt, blir nostalgisk och "vevar" tillbaks tiden till 1950- och 1960-talen när jag som yngling strövade i markerna runt den lilla byn Sillerö i Malung. På upptäcktsfärder i "florans rike".

I den tråkiga dagen plockar jag fram en av Tomas Tranströmers diktsamlingar. Jag har många gånger försökt ta till mig hans dikter, men lyckats bara "så där". Han ligger på en intellektuell nivå som jag inte riktigt når upp till. Men en av hans dikter har jag fastnat för – den är riktigt fin. Så här lyder första versen:

*Det finns mitt i skogen
en oväntad glänta
som bara kan hittas
av den som gått vilse.*

En oväntad glänta på Tjärnberget.

Detta att gå vilse, att kanske hamna lite snett, har i mitt mångaåriga exkurrerande ofta varit en tillgång. De intressantaste naturupplevelsorna och de finaste växtfynden har jag gjort på platser som legat lite "vid sidan av". Ditt jag egentligen inte hade tänkt mig. Både i min tidiga ungdom, när jag vandrade i de milsvida, då nästan orörda, skogarna i Västerdalarna, och nu under senare år i de värmländska markerna.

Från min barndoms marker i Malungs socken minns jag ett tillfälle när jag hade "bestigit" Digerhön och ganska sent på dagen var på väg tillbaka till min motorcykel vid Markusbergets fäbodlar. Jag kom en aning snett och hamnade på Björtjärnsåarna norr om Björtjärnberget. Där i östslutningen mötte mig en välbekant doft, ja hela skogen doftade. Den kom från hundratalet storvuxna skogsnattviol. Aldrig tidigare, och inte heller senare, har jag skådat en sådan rik förekomst av denna vackra orkidé. Här fanns också stinknäva och skogssallat, det är inga "vardagsväxter" i Västerdalarna. Nu gapar stora kalhyggen där nattviolerna en gång växte. I stort sett allt är borta, skog såväl som gläntor.

Vid ett annat tillfälle när jag vandrat runt på de vidsträckta myrkomplexen i södra delen av Haftahedarna i Malung hamnade jag av olika anledningar vid Brudskogens fäbodlar. Vilket fantastiskt ställe! Gårdstunen vid fäbodstugorna lyste av allsköns ängsblommor. Där fanns nattviol, brudsporre, skogsnycklar rödblåra, flera sorters pyrolor, och prästkragar förstås. Och där fäbodvallarna gick över i skog stod kambräken med uppsträckta sporblad. Jag har inte besökt Brudskogen under senare år. Jag skulle gissa att fäboddriften har upphört, och därmed är nog det mesta av blomsterprakten borta.

En annan ganska lyckad tur var den gången när jag på min gamla motorcykel färdades på en smal grusväg väster om Vansjön norr om Vansbro. På min vänstra sida dök Vansbergets frodiga östsluttning upp. Granskogen var mörk och högväxt. Här borde den sällsynta orkidén skogsfru trivas, tänkte jag. Jag stannade och gick ett stycke upp i granskogsslutningen. Och faktiskt så hittade jag ganska snart ett knoppigt exemplar av den sägenomspunna rariteten. Det var min första. Fler följde med åren och varje gång jag står inför den sällsynta lilla skapelsen blir jag lika exalterad. Hur den frodiga östslutningen av Vansberget ser ut i dag vet jag inte.

Det häftigaste fyndet jag gjort som växtskådare var nog ändå den gången när jag helt oförhappandes stod öga mot öga med myrbräcka på en av Haftahedarnas blötmyrar. Jag hade tagit mig från Oxbäckskojan söder om Sillerö till Lomtjärnkölen öster om Oxbäcken med förhoppningen att hitta det lilla myggblomstret, en liten orkidé som hade rapporterats därifrån. Jag ”kammade noll” och vände efter en stund åter mot kojan vid Oxbäcken. Men i stället för att gå torrskodd längs sandåsarna som sträcker sig olika riktningar där på myrlandet valde jag den svårforcerade genvägen över Vimyren. Kommen en bit på väg fick jag i starr och grässträngarna mellan de bottenlösa, ockrafärgade dyhöljorna syn på små gula, stjärnformade blommor. Jag förstod direkt att växten jag hade framför mig var en sällsynthet. Något liknande hade jag aldrig sett. Och jag hade inte den minsta aning om vad det kunde röra sig om för art. Jag plockade med mig ett beläggsexemplar, som jag efter någon dag i växtpressen skickade till Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm. Svar kom ganska snabbt från självaste professor Erik Hultén, som berättade att den växt jag hade hittat var myrbräcka. Han berättade vidare att fyndet var det andra söder om Norrland. Antalet myrbräckor på Vimyren blev med åren färre. Sista gången jag såg den blomma där var 1991.

Bilden på föregående sida tog jag på Tjärnberget norr om Mölnbacka i Värmland. Jag hade vandrat länge genom mörka granskogar och hade, om jag ska vara riktigt ärlig, inte riktigt koll på var jag befann mig. Plötsligt öppnade sig i skogen en solbelyst glänta där allsköns blomster mötte mig, just en sådan glänta som Tranströmer skriver om i sin dikt. Till gläntan i Tjärnberget har jag ställt ”mina färde” otaliga gånger under åren. Här har jag haft förmånen att beskåda en lång rad av i Värmland mer eller mindre ovanliga blomster, så som blåsippa, stor blåklocka, desmeknopp, underviol, vårärt, vippärt, backvial, hällebräcka, backglim, bergglim, skogsvicker, underviol, kungsmynna, storrams, blåsuga, blodnäva, purpurknipprot, skogsknipprot, skogsfru, ögonpyrola, vitpyrola, berberis, tibast, svartbräken och gaffelbräken för att nämna några. Här träffade jag också på den mycket sällsynta grentickan för ett antal år sedan. Och över allt detta har jag flera gånger fått följa aspfjärilarnas flykt i väldiga aspars krontak.

Slutligen erinrar jag mig hur jag och min familj under våra långseminstrar i Sydfrankrike många gånger körde fel på de dåligt skyltade vägarna på den franska landsbygden och hamnade i gudomligt vackra miljöer – platser som vi efter alla dessa år fortfarande bär med oss i kärt minne. 🌼

Det är när man kommer lite bortanför de vanliga vandringsstråken som man kan göra oväntade fynd. Här den i Värmland mindre vanliga bergglimmen.

Plötsligt öppnar sig granskogen och man kommer till en plats man inte väntat sig. Vid Brudskogens fåbodar har jag många gånger njutit av blomsterprakten.

Rik blomning vid en genväg, eller snarare senväg, över Vimyran.

B

Posttidning

Returadress

Svenska Botaniska Föreningen
Kungsängens gård 206
753 23 Uppsala

Missne *Calla palustris*

Missne är vanligt förekommande på blöt torvmark. Det kan vara gungflyn, lösbottenkärr, sumpiga stränder, skogskärr, bäckar eller diken. Ofta växer den i stora bestånd. De små gulgröna blommorna sitter tätt tillsammans i en kolv som skyddas av ett vitt hölsterblad. Pistillerna mognar tidigare än ståndarna, på så sätt förhindras självbefruktning.

Bilden är målad av Bo Mossberg vid Valbo-Ryr i Dalsland. Bo Mossberg är välkänd för sina naturtrogna artporträtt i akvarell. Han har genom åren illustrerat ett stort antal böcker, bland annat *Nordens flora*, *Svampar i Sverige*, *Europas orkidéer* och *Humlor i Sverige*. Han har även haft många utställningar i gallerier, konsthallar och konstmuseer. Ett urval av hans verk finns till försäljning via www.mossart.se.